

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
CIA ESKİ BAŞKANI ALLEN WELSH DULLES
VE FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ***

Sinan KIYANÇ**

Öz

Bu çalışmada 1953-1961 yılları arasında Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA Başkanlığı görevinde bulunan Allen W. Dulles'in Türkiye tarihindeki yeri araştırılmaktadır. Dulles, Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa görevi ile tanımaya başladığı Osmanlı Devleti'nin kaderinin şekillendiği Paris Barış Konferansı'nda ABD Başkanı Woodrow Wilson'un en yakınındaki isimlerden biriydi. Dulles, ABD'nin İstanbul temsilcisi Yüksek Komiser Amiral Bristol'un yardımcılığı görevi ile Osmanlı Devleti'nin son günlerine, ABD Yakın Doğu Bürosu şefliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna tanıklık etmiştir. Bu süreçte Dulles, ABD'nin bölgeye ilgisinin artmasına ve Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin başlatılmasına çalışmıştır. ABD Yakın Doğu Bürosu şefliği sonrasında avukatlık yapan Dulles, İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan ABD istihbarat teşkilatı OSS'de görev almıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında OSS'nin Türkiye şubesinin kurulmasını sağlayan Dulles, güçlü casus ağı sayesinde Türkiye'deki Nazi casuslarının bir kısmını deşifre etmişti. CIA'nın ilk sivil başkanı olan Dulles, bu görevi üslendiği sürede Türkiye'nin stratejik konumunu sık sık vurgulamıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi öncesindeki gelişmeleri yakından takip eden ve darbenin olacağı ön görüşünde bulunan Dulles, darbe sonrasında ABD nezdinde yeni yönetimin kabul görmesinde etkin rol oynamıştır. ABD'nin başarısız Küba hamlesi sonrasında CIA başkanlığından istifa etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Allen Welsh Dulles, CIA, OSS, Türkiye, Osmanlı Devleti.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
(sinankiyanc@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-0148-9632).

EXAMINATION OF FORMER CIA DIRECTOR ALLEN WELSH DULLES AND ITS ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF TURKEY-USA RELATIONS

Abstract

This study also found between the years 1953-1961 Chairman of the CIA Allen W. Dulles is being investigated in the history of the Republic of Turkey. Dulles was one of the closest names to US President Woodrow Wilson at the Paris (Peace) Conference, which shaped the fate of the Ottoman Empire, which he began to recognize with his European mission during the First World War. Dulles, Istanbul representative of the United States High Commissioner, Admiral Bristol's assistant duties with the last days of the Ottoman Empire, the United States has witnessed the emergence Near East Bureau Chief of the Republic of Turkey. In this process Dulles, with an increase in the interest of the United States and the Republic of Turkey has worked for the start of diplomatic relations. Dulles, who worked as a lawyer after being the chief of the State Department's Near Eastern Division, worked in the US intelligence agency OSS, which was established during the Second World War. Dulles USA intelligence in the Second World War years Turkey had provided the OSS establishment of branches. Thanks to Dulles powerful spy network had deciphered a part of Nazi spies in Turkey. CIA's first civilian president in Dulles, at the time that this task undertakes the strategic position of the USA in Turkey has frequently stressed. Dulles, who closely followed the developments before the coup d'état of May 27, 1960 and predicted that the coup would occur, played an active role in the acceptance of the new administration in the USA after the coup. He resigned from the CIA presidency after the USA failed Cuban move.

Keywords: Allen Welsh Dulles, CIA, OSS, Turkey, The Ottoman Empire.

Giriş

Allen W. Dulles, 7 Nisan 1893 tarihinde New York'un Watertown kentinde dünyaya geldi. Dulles ailesi, 1778'de Protestanlık karşıtlarının hapse atıldığı İrlanda'dan kaçıp Güney Karoline'ye yerleşmişti. Annesi kısa bir süreliğine de olsa ABD Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmiş olan John Watson Foster'in kızıydı.¹ Allen W. Dulles, dindar presbiteryen babanın ve ABD'nin yanı sıra dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden annenin beş çocuğundan biriydi. Allen W. Dulles ABD tarihinde önemli roller üstlenecek insanların akşam yemeklerine misafir olduğu bir evde büyüdü. Annesiyle çıktığı Avrupa seyahatlerinde abisi John Foster ile dünyadaki gelişmelere tanıklık etme imkânı buldu.²

1 ABD Dışişleri Bakanlığı, "John Foster Dulles", <https://history.state.gov/departmenthistory/people/foster-john-watson> (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

2 Stephan Kinzer, *Dulles Kardeşler John Foster Dulles, Allen Dulles ve Gizli Dünya Savaşları*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 14-15.

Allen W. Dulles Princeton Üniversitesi'nden mezun oldu. Abisi John Foster'in yönlendirmesi ile ABD Yakın Doğu Bürosu şefliğini yürüttüğü yıllarda George Town Üniversitesi'nde Hukuk eğitimini tamamladı. ABD Yakın Doğu Bürosu şefliği görevi sonrasında ülkenin önde gelen ve abisi John Foster'in ortak olduğu Sullivan & Cromwell hukuk şirketine katıldı. Böylece abisi John Foster gibi Allen de resmi görevlerinin yanı sıra avukat olarak da ülkede büyük bir üne kavuştu. Dulles kardeşlerin ünü kısa sürede ABD'yi aşmış, Avrupa'ya ulaşmıştı.³

Allen W. Dulles'in resmi görevleri parçalı bir görüntü sergilemektedir. Bu görevlerinde dikkat çeken unsur, Türkiye ile bağlantısıdır. Çalışmanın odak noktası, Dulles'in bu görevler süresince Türkiye tarihindeki yerini saptamaktır. Dulles, 1916 yılında Dışişleri Bakanlığı sınavını kazanarak resmi görevinin ilk kısım olan on yıllık kariyerine Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti Viyana temsilciliğindeki sekreterlik görevi ile başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle tarafsız kalan İsviçre'ye (Bern) taşınan temsilciliğinde istihbarat bilgileri toplamıştı.⁴ Allen W. Dulles'in bu görevi onu İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir kez daha Bern'e, bu kez üst düzey bir istihbarat görevlisi olarak görevlendirilmesine neden oldu. Allen W. Dulles, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki bu görevi ile savaşın seyrini etkileyen isimlerden birisi olmayı başardı.

Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919 - 21 Ocak 1920) Allen W. Dulles için büyük tecrübe olmuştu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeni dünya düzeninin masaya yatırıldığı Paris'te birçok ülkenin kaderinin şekillenmesine de tanık olmuştu. Paris Barış Konferansı sonrasında kısa süreliğine Berlin'de görevlendirilen Allen W. Dulles bu görevi sonrasında İstanbul'a, Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol'ün yardımcılığına atanmıştı. Milli Mücadele'nin sürdüğü günlerde, İstanbul'daki bu görev onun yıllar sonra atacağı adımlarda etkili olmuştu. Dulles, Milli Mücadele yıllarında Türkiye'nin ne kadar önemli olduğunun farkına varan ABD'li bürokratlar arasındaydı. ABD'nin bölgeye ilgisinin daha fazla olması gerektiğini savunmaktaydı. ABD'nin bölge politikalarında İngiltere'nin gölgesinden çıkması gerektiğine inanıyordu. İstanbul'daki görevinden sonra Yakın Doğu Bürosu şefliğine getirilen Dulles, dört yıllık süre boyunca Ortadoğu'yu tanımış ve birçok isimle tanışmıştı. Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın ABD Senatosu tarafından onaylanmasını ve ABD-Türkiye ilişkilerinin başlamasını savunan isimler arasında yer almıştı. Dulles'in bu tutumu ABD'deki Ermeni lobisinin tepkisini çekmişti.

Allen W. Dulles son derece pragmatisti. Onun için Türkiye'nin konumu ABD çıkarları için son derece önemliydi. Bu öneminden dolayı ülke çıkarlarının lobi faaliyetleri ile yok edilmesine müsaade edilmemeliydi. Dulles desteklediği bu fikir ABD'de yenilgiye uğramış, ABD Senatosu Türk-Amerikan

3 Richard H. Immerman, *The CIA in Guatemala, The Foreign Policy of Intervention*, The University of Texas Press, Texas, 1982.

4 Kinzer, *a.g.e.*, s. 34.

Lozan Antlaşması'nı kabul etmemiş, iki ülke ilişkileri ancak 1927 yılında başlayabilmişti. Dulles, CIA Başkanı olduğunda fikirlerini hayata geçirecek ortam bulmuştu. CIA Başkanlığı süresince Türkiye ile ilişkilere önem vermiştir. Bunun bir yansıması olarak, 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında kaygılı ABD bürokratlarına Türkiye'de atılan adımların ilişkilerin bozulmasına imkân verilmemesi gerektiğini ifade etmişti.

Emeklilik yıllarında anılarını kaleme alan Allen W. Dulles genellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarını anlatmayı tercih etmiştir. Bu yıllar Dulles için son derece unutulmaz olduğu açıktır. Dulles'in Türkiye tarihindeki etkisini belirlemek için görev yaptığı Dışişleri Bakanlığı ve Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA arşivleri zengin bir içerik sunmaktadır. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi de Allen W. Dulles'in İstanbul ve Yakın Doğu Bürosu şefliği sürecinde yaptığı yazışmalara yer vermektedir. Bu arşivlerin yanı sıra Allen W. Dulles'in popüler kişiliği nedeniyle hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde Türkiye kısmı sadece bir kaç cümle ile geçiştirilmiştir. Oysa Dulles'in anılarında Türkiye önemli bir yer tutmaktadır. Dulles, Osmanlı Devleti'nin son günlerinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna ve çok partili hayata geçişi, darbe ile tanışmasına tanıklık etmiştir. Çalışmada Allen W. Dulles'in Türkiye anıları ele alınmaktadır. Bu kapsamda arşiv belgeleri ve dönemi aydınlatacak birinci el kaynakların yanı sıra araştırma eserleri de ele alınarak Dulles'in Türkiye tarihindeki yeri hakkında ilk çalışma ortaya koyulmaktadır.

1. İstanbul Görevi

Allen W. Dulles, ABD'nin, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Viyana temsilciliğinde başladığı görevine, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Bern'de devam etmiştir. Savaşın sonuna kadar burada İkinci Müsteşar Sekreteri unvanıyla istihbarat faaliyetleri yürütmüştü. Bu görev Dulles için önemli bir tecrübeydi. Her ne kadar tarafsız bir ülkede olsa da dünyanın o güne kadar gördüğü en büyük savaşa, savaşın tamda merkezinde tanıklık etmişti. Bu tecrübe İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin istihbarat teşkilatı OSS'nin temsilcisi olarak yeniden İsviçre'ye döndüğünde son derece faydalı olmuştu.⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine kazanan ülkeler, kaybeden ülkelerin kaderini belirlemek için Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelmişlerdi. Konferans, Alman İmparatorluğu'nun kuruluş yıldönümü olan 18 Ocak 1919 tarihinde başlamıştı. Böylesine temsili bir tarihte başlayan ve bir yıl süren, 21 Ocak 1920, Paris Barış Konferansı ile dünya düzeni yeniden şekillendirilmişti. Paris Barış Konferansı yeni dünya düzeninde aktör olacak yeni isimleri de barındırmıştı. Bu isimlerden birisi de Allen W. Dulles'ti. Abisi John Foster Dulles'le (Barış Müzakere Komisyonu Danışmanı) beraber katılan

5 Peter Grose, *Gentleman Spy The Life of Allen Dulles*, Houghton Mifflin Company, New York, 1994, s. 30 ve 35.

Allen W. Dulles, ABD Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerine göre Barış Müzakere Komisyonu'na İsviçre'deki İkinci Müsteşar Sekreteri unvanıyla katılmıştı.⁶ Politik ve diplomatik meseleler komisyonunda yer alan Dulles, 5 Şubat 1919 tarihinde M. Jules Combon başkanlığında oluşturulan alt komisyonda görev almıştır. Allen W. Dulles her ne kadar Osmanlı Devleti hakkında görüşmelerde görevli olmasa da Paris Barış Konferansı onun için önemli bir tecrübeydi. Princeton Üniversitesi'nden hocası ve evlerine sık sık misafirlığe gelen ABD Başkanı Woodrow Wilson'un görüşmelerinde ve bu görüşmeler sonrasında yapılan sohbetlerde Dulles kardeşler sık sık yer almışlardı.⁷

Allen W. Dulles, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde görevine devam etmişti. Yeni dünya düzeninin sancılarının devam ettiği günlerde Dulles, kısa bir Berlin görevi sonrasında İstanbul'da Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol'ün yardımcılığına atandı. Allen W. Dulles ve eşi Martha Clover Todd, 12 Aralık 1920 tarihinde İstanbul'a geldiğinde Osmanlı Devleti topraklarının neredeyse tamamı işgal altındaydı. Bu işgaller karşısında, Anadolu'da, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele hareketi güçlenmekteydi. Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara'da (Ankara Hükümeti ile) yeni devletin temellerini atılmaktaydı. Allen W. Dulles, Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Bunun yanı sıra İstanbul'daki diğer ABD'li bürokratların aksine, Bolşevik Devrimi sonrasında İstanbul'a kaçan Beyaz Ruslar ile yakın ilişki kurmuştu. İstanbul, Bolşevik Devrimi sonrasında kaçan insanlara ev sahipliği yapmaktaydı. Allen W. Dulles hakkında yazılan eserler, onun son derece sosyal bir kişiliğe sahip olduğunda mutabıktır. Dulles görev yaptığı yerlerde kısa sürede insanlarla kaynaşabilmekte ve kolayca dost edinmekteydi. İstanbul'da da bu özelliğini göstermişti. Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol'ün aksine Pera Palas'ın önemli müşterilerinden birisi olmuştu. İstanbul hayatına kolayca adapte olan Dulles, kısa sürede Çarlık Rusya'da önemli görevlerde bulunan isimlerle yakın ilişki kurmuştu. Bu insanlardan elde ettiği bilgiler ile Bolşevikleri anlamaya çalıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği belgelerden anlaşıldığı üzere Dulles, Bolşeviklerin Rusya'da nasıl başarılı olduğu sorusuna cevap aramaktaydı.⁸

İstanbul'da Anadolu'daki gelişmelerin yanı sıra çevresindeki gelişmeleri de yankı uyandırmaktaydı. Bunlardan birisi de hiç şüphe yok ki Kızıl Ordu'nun Kafkasya'daki durumuydu. Kızıl Ordu'nun Gürcistan işgali İstanbul'da geniş yankı uyandırmıştı. Dulles, gelişmeleri ABD'ye bildirirken bölgeden yeterince bilgi alamadığından şikâyet etmişti. ABD'nin araştırdığı bir başka konu ise Komünizmin, Güney Amerika'da ne kadar etkili olacağıydı. Bu

6 ABD Dışişleri Bakanlığı, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1919Parisv01/persons> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

7 FRUS, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume III Document 1, Paris Peace Conf. 182/70.

8 İstanbul'da Beyaz Ruslar hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bülent Bakar, *Esir Şehrin Misafirleri Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.

konuda Dulles'in gönderdiği bilgiler son derece etkili olmuştu. Pera Palas'ta sık sık bir araya geldiği Beyaz Ruslar ile yakın dostluk kurmuş, onlar vesilesiyle Sovyet Rusya'daki gelişmelerden haberdar edecek isimlere ulaşmıştı. Ancak bu durum son derece masraflıydı. Pera Palas'ta düzenlenen partilerin masrafları kısa sürede Amiral Bristol'ü rahatsız etmişti. Bunun üzerine Amiral Bristol masrafların Savaş Bakanlığı bütçesinden karşılanamayacağını belirtmişti. Allen W. Dulles masrafları Dışişleri Bakanlığı bütçesinden karşılama çabası sonuçsuz kalması Dulles'in etki alanının önemli miktarda zayıflamasına neden olmuştu.⁹

Beyaz Ruslar ise şaşalı hayatlarını kıymetli eşyalarını satarak sürdürüyorlardı. Bu süreçte son derece kıymetli eserler satışa sunulmuştu. Allen W. Dulles, bu süreçte tarihin tartışmalı eserlerinden birisi olan "*Siyon Büyüklüğü Protokolleri*" eserini bulmuştu. İlk kez 1903 yılında Rusya'da yayınlanan ve Yahudilerin küresel hâkimiyet planını ele alan eserin içeriği hiçbir zaman doğrulanmamıştır. Eserin ilk olarak kim tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir. Rus gazetelerinde (1903 yılında) yayınlanan protokoller, 1905 yılında Rus papaz Prof. Sergyei Nilus tarafından kitap haline getirilmiştir. Kitap birçok isim tarafından yeniden ele alınmış ve birçok dile çevrilmiştir.¹⁰ Dulles, Çarlık Polis Teşkilatı üyesinden kitabı satın almıştı. Sadece Rusya'da yayınlanmış ve Batı'da hakkında son derece sınırlı bilgi bulunan kitap, Dulles sayesinde başta ABD olmak üzere birçok dile çevrilerek yayınlanmıştır.¹¹

Allen W. Dulles bir taraftan da Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Ancak Anadolu'daki gelişmeler hakkında sağlıklı bilgi almak son derece zordu. Gelişmeleri yakında takip etmek için ajan göndermek tehlikeliydi. New York Times gazetesi muhabiri Clarence Streit'in belirttiği üzere Anadolu topraklarında izinsiz dolaşmak son derece tehlikeliydi. Anadolu'nun neredeyse tamamı Ankara Hükümeti tarafından ajanlık faaliyetlerine engel olmak adına oldukça sıkı kontrol ediliyordu. Bu nedenle Ankara'ya gelmek için özel izin almak gerekiyordu. Allen W. Dulles bu çıkmazda olduğu günlerde ABD'li gazeteci Clarence Streit'in Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talebi olumlu karşılanmıştı. Clarence Streit Ankara'da başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere hükümetin önde gelen isimleri ile görüştüktan sonra Anadolu'nun birçok kentine uğramış ve önemli bilgiler elde etmişti. Clarence Streit İstanbul'a döner dönmez Allen W. Dulles ile görüştü. Dulles, Ankara'daki gelişmeleri ve Anadolu hakkında önemli gözlem bilgilerini birinci elden öğrenmişti.¹²

9 Grose, *a.g.e.*, s. 76-80.

10 Viktor Varsden, *Siyon Liderlerinin Protokolleri*, Çev. Abdullah Mustafa, Sayfa Yay., İstanbul, 2004., s. 9-11.

11 Grose, *a.g.e.*, s. 79-80.

12 Clarence K. Streit, *Bilinmeyen Türkler, Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat, Ocak-Mart 1921*, Yay. Haz. Heath W. Lowry, Bahçeşehir Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 55-58; İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2016, s. 202; Sinan Kıyanç, "Milli Mücadele'nin Askeri Başarıları ve ABD (1919-1921)", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, İnönü Savaşları'nın 100 Yıl Dönümü Özel Sayısı, 2021, 134.

Allen W. Dulles, Ankara Hükümeti ile ABD arasında her ne kadar resmi olmasa da ile doğrudan temasta Amiral Bristol başkanlığındaki heyette Başkan Yardımcısı olarak yer almıştı. Görüşme 7 Mayıs 1921 tarihinde Ankara Hükümeti İçişleri Bakanı'nı temsilen Bolu Milletvekili Doktor Emin Cemal Bey, Hüseyin Hulusi ile ABD'li heyet arasında gerçekleşmişti. Görüşmede Amiral Bristol ABD'li ticaret ve misyoner faaliyetlerinin engellenmemesini istemişti. Doktor Emin Cemal Bey, Amiral Bristol'ün güvence verdiği isimlerin siyasete karışmama şartı ile ticari faaliyetlerde bulunabileceklerini belirtmişti. Doktor Emin Cemal Bey, cephe gerisinde Yunanlıların barbarlıklarını araştırmak için ABD'li bir heyetin kurulma talebi ise Amiral Bristol tarafından reddedilmişti.¹³

Allen W. Dulles 1922 Şubat'ında Ankara Hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile görüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin 1914 Ekim'inde kapitülasyonların kaldırdığı kararının TBMM nezdinde de devam etmesi ABD'yi endişelendirmişti. Kapitülasyonlar sayesinde büyük ayrıcalıklar elde eden ABD, TBMM'yi ikna etmek için Allen W. Dulles'ı görevlendirmişti. Dulles, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile görüşmesinde TBMM'nin bu konudaki kararlılığını görmüştü. Yeni devletin kapitülasyonlar konusunda tutumu son derece kesindi. Bunun yanı sıra bir başka önemli mesele ise yargılamalardı. ABD'li iş adamlarına güvence olarak yargılamaların nasıl yapılacağını soran Dulles'e, Yusuf Kemal Bey yargılamaların Türk mahkemeleri tarafından yapılacağını ifade etmişti.¹⁴

Allen W. Dulles, ABD'nin İstanbul temsilcisi Yüksek Komiser Amiral Bristol'un aksine ABD'nin gayrimüslim topluluklarla temas kurması gerektiğini savunmaktaydı. Bu kapsamda kısa süreli İstanbul görevinde bu topluluklarla bağlantı kurdu. Bolşevik İhtilali sonrasında İstanbul'a kaçan Beyaz Ruslar ve Kafkas coğrafyasından gelen insanlardan Bolşevikler ve Komünizm hakkında son derece önemli bilgiler elde etmiştir. Bu bilgiler Soğuk Savaş yıllarında başarısında önemli rol oynayacaktı.¹⁵ Allen W. Dulles'in İstanbul görevi her ne kadar son derece kısa olsa da etkisi fazlaydı. Kişisel bu etki yıllar sürece bir takibinde başlangıcıydı. Dulles, CIA Başkanlığında da birçok özel ve resmi mektuplarda Türkiye'nin konumuna dikkat çekerek, ABD müttefikliği konusunda önemine açıkça vurgu yapacaktı. Bunların yanı sıra mektuplardaki ifadelerden açık bir şekilde Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip ettiği görülmektedir.

13 Köse, *a.g.e.*, s. 204-205; Yunanlıların geri çekildiği dönemde Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin Ankara temsilcisi Bayan Annie T. Allen ile Bayan Florance Billings, Yunanlıların yaktığı köyler ve yaptıkları eziyetler hakkında hazırladıkları raporu İstanbul'daki Yakın Doğu Yardım Komitesi merkezine gönderdiler. Ancak raporun yayınlanması engellendi. Clair Price, *Türkiye'nin Yeniden Doğuşu*, Çev. Bilal Gölgeçen, İkarus Yayınları, İstanbul, 2008, s. 208-209; Kıyanç, *a.g.m.*, 2021, s. 135.

14 Köse, *a.g.e.*, s. 177-178.

15 Christopher Simpson, *The Splendid Blond: Money, Law and Genocide in the Twentieth Century*, Open Road Media, 2017.

2. Yakın Doğu Şefliği

Allen W. Dulles İstanbul'da kısa süreli görevi sonrasında ABD'nin Yakın Doğu biriminin (State Department's Near Eastern Division) şefliğine getirilmişti. Dulles görevi kısa süreli izin için gittiği ABD'den İstanbul'a dönüşünden hemen önce aldı. Yeni görevi Orta Doğu'da ABD çıkarlarını korumayı kapsıyordu. Dulles'in görevi diplomasinden ziyade ABD'nin bölgedeki petrol yatırımlarını takip etmek ve onların haklarını korumaktı. Bunların başında da Rockefeller ailesinin sahibi olduğu Standart Oil petrol şirketi gelmekteydi. Dulles'in 1926 yılına kadar ki görevi onun Rockefeller ailesi ile yıllar sürecek dostluğuna vesile olmuştu.¹⁶

Allen W. Dulles'in Ortadoğu'da ne gibi faaliyetler yürüttüğü konusunda son derece sınırlı bilgiye sahibiz. ABD'nin bölgedeki etkisinin İngiltere karşısında son derece sınırlı olmasının yanında, Dulles'in bu süreçte gönderdiği belgelerin tasnifi bile düzenli bir şekilde yapılmamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nun önemsemez tutumu, Dulles'in resmi göreve ara vermesine neden olmuştur. ABD bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumaya çalıştığından gelişmeleri de bu kapsamda ele almakta ve İngiltere'nin bölgesel çıkarları ile ters düşmemeye çalışmaktaydı. Genç bir diplomat olarak bölgede ABD ekonomik çıkarlarının yanı sıra bölgedeki gelişmeleri yakından takip ederek bunları ABD Dışişleri Bakanlığına göndermesine karşın bu raporlar Dışişleri Bakanlığı tarafından pek dikkate alınmamıştır. Stephan Kinzer bu yıllarda Dulles'in bölgedeki birçok lider ile temas kurduğunu ve bu liderlerden birisinin de Mustafa Kemal Paşa olduğunu iddia etmesine karşın, bu iddiayı kanıtlayacak herhangi bir somut kanıt bulunmamaktadır.¹⁷

Allen W. Dulles'in odaklandığı en önemli meselelerden birisi de Lozan Konferansı'ydı. İstanbul görevi sırasında yakından takip ettiği Anadolu'daki gelişmeleri, yeni görevi süresince de izlemişti. Her ne kadar Ortadoğu'daki ekonomik çıkarlarını korumak için görevlendirilmesine karşın Dışişleri Bakanlığı belgelerinde Lozan Konferansı'na dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Ermenilerin bu süreçteki faaliyetleri Dulles'in ilgilendiği bir başka konuydu. Lozan öncesinde Anadolu'daki gayrimüslimlerin durumu, Amerikan Board Teşkilatı faaliyetleri hakkında da ABD Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirmiştir.¹⁸

16 Kinzer, *a.g.e.*, s. 49-50.

17 *A.g.e.*, s. 50

18 FRUS, Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression. Massacres. Pogroms., March 2, 1917 - May 20, 1922; FRUS, Decimal File 891.6363, Internal Affairs Of States, Mines. Mining. Concessions., Carbon. Graphite., Iran, Petroleum., August 5, 1920 - June 13, 1922; FRUS, Decimal File 767.68119, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., Political., War. Peace. Friendship. Alliance. Non-Aggression., Turkey And Greece, Termination Of War. Mediation. Armistice., Feb. 6, 1922 - Nov. 26, 1922; FRUS. Decimal File 767.68119, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., Political., War. Peace. Friendship. Alliance. Non-Aggression., Turkey And Greece, Termination Of War. Mediation. Armistice., October 19, 1922 - June 9, 1923; FRUS, Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances,

Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türkiye ile ABD arasında, 20 Nisan 1917 tarihinde kesilen diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması için 6 Ağustos 1923 tarihinde Türk-ABD Lozan Antlaşması imzalanmıştı. Lozan öncesinde azınlıkların kamuoyunda oluşturduğu hava, kapitülasyonların devamı, Amerikan Board Teşkilatı'nın faaliyetleri gibi konular sık sık gündemde yer tutmuştu. Dahası TBMM ile ABD diplomatik ilişkilerin başlamamasına karşın ABD'li Chester şirketine imtiyazlar tanınan bir anlaşma bile yapılmıştı. Lozan Antlaşması, ABD kamuoyunu ikiye bölmüştü. Bir taraftan Lozan'ın onaylanması ve bölgesel çıkarlarının korunması gerektiğini düşünenlerin karşısında güçlü bir lobi bloğu bulunmaktaydı. ACOLT (The American Committee Opposed to the Lausanne Treaty-Lozan Antlaşmasına Karşı Amerikan Komitesi)'un başını çektiği karşıtların karşısında Allen W. Dulles'inde içinde bulunduğu kesim Lozan karşıtı tutumunun bölgesel çıkarlarını ve kurumların faaliyetlerini son derece olumsuz etkileyeceğini savunmuşlardı. Bu kapsamda Dulles, ABD'deki ACOLT karşıtı kesime de açıktan destek vermiştir. Bu yıllarda Dulles, ABD basınına Türkiye'deki gelişmeler hakkında bilgi göndermişti. Türkiye'nin ABD için önemi hakkında gönderilen bu bilgiler ile ABD kamuoyunda antlaşmanın onaylanması yönünde havanın oluşması sağlanmaya çalışılmıştı. Dulles'in bu tutumu ACOLT tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Oysa Dulles yukarıda da ifade edildiği üzere ABD'nin bölgedeki çıkarları için Türkiye'yi önemli bir noktada görmekteydi. Bu nedenle ilişkilerin başlaması gerektiğini, ABD'nin çıkarlarının lobilerden daha önemli olduğunu savunmaktaydı. Ancak ACOLT galip gelmiş ve antlaşmanın onaylanmasını engellemişti. Türkiye ile ABD diplomatik ilişkileri 1927 yılında başlayabilmişti.¹⁹

3. İkinci Dünya Savaşı ve OSS'nin Türkiye'de Kurulması

Allen W. Dulles, Dışişleri Bakanlığı'ndaki çeşitli görevlerden sonra 1926 yılında abisi John Foster Dulles'in yönetimindeki ve ABD'nin önde gelen hukuk şirketlerinden birisi olan Sullivan & Cromwell'in kadrosuna katıldı.²⁰ Dulles, Sullivan & Cromwell ile gelişmeleri daha yakında takip etmeye ve uluslararası meselelerde önemli roller üstlenmeye başlamıştı. Dulles gerek müşterilerinin hukuki meseleleri nedeniyle gerekse ABD Başkanı'nun özel temsilcisi olarak Avrupa'ya birçok gezi düzenledi. Bu gezilerde Avrupa'daki liderlerle görüşmeler

Their Suppression. Massacres. Pogroms., May 15, 1922 - November 29, 1922; FRUS, Decimal File 711.672, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., United States And Turkey, Commerce And Navigation., June 11, 1923 - August 17, 1923; FRUS, Decimal File 711.672, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., United States And Turkey, Commerce And Navigation., August 3, 1923 - March 12, 1924; FRUS. Decimal File 867N.428, Internal Affairs Of States, Education. Correspondence Schools., Palestine, Libraries., April 28th, 1924 - May 9, 1924.

19 İsmail Köse, "ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın (6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlanmış Olduğu Kitapçık", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 44, 2014, s. 131-155; Joseph Grew, *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem 1922-1932*, Çev. M. Aşkın ve N. Uğurlu, Örgün Yay., İstanbul, 2005.

20 Kinzer, *a.g.e.*, s. 56.

yaptı. Bu ziyaretler kapsamında yıllar sonra mücadele edeceği Adolf Hitler ile birkaç kez görüşmüştü.²¹ Dulles'in, Hitler hakkında ilk izlenimleri son derece olumluydu. Onu Almanya için bir fırsat olarak görmekteydi. Ancak Hitler'in hızlı yükselmesi ve Yahudilere karşı tutuklama olayları nedeniyle olumlu fikirleri yerini kaygıya bırakmıştı. Almanya'nın ekonomik anlaşmalarında aktif rol alan Dulles kardeşler, 1935'in ortalarında bu anlaşmalarda rol almaktan vazgeçmeye karar vermişlerdi. Şirket ortaklarının bazıları ekonomik kayıpları nedeniyle karara dirense de Dulles kardeşler son derece kararlıydı. Dulles kardeşler bu kararı almakta çok geç kalmışlardı. Çoktan Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı yıllarında kaynak sağlamada önemli güç haline gelen Alman şirketlerinin güçlenmelerinde önemli rol oynamışlardı.²²

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle dengeler değişmişti. Almanya'nın hızlı ilerleyişi Allen W. Dulles gibi birçok insanda derin endişeye neden olmuştu. ABD, Pearl Harbor'da saldırıya uğraması sonrasında 8 Aralık 1941 tarihinde Japonya'ya savaş ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. ABD Başkanı kurumlarını savaşa en uygun hale getirme çabasında istihbarat teşkilatında da bir dizi düzenlemeye gitti. ABD'nin parçalı istihbarat birimlerinin bir çatı altında operasyon niteliğine sahip bir hale getirilmesi için 13 Haziran 1942 tarihinde İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in tavsiyesi ve yönlendirmesi ile Stratejik Hizmetler Ofisi (The Office of Strategic Services - OSS) kuruldu. MG William Joseph Donovan başkanlığındaki teşkilat, yeni isimleri sahaya çıkardı. Donovan, bu isimlerden Allen W. Dulles'e teşkilatta görev alması için teklifi bizzat sunmuştu. Dulles teklifi kabul etmesi sonrasında bir kez daha Avrupa'ya bu kez istihbarat teşkilatının üst düzey yetkilisi olarak gitmişti.²³

Allen W. Dulles, OSS'nin 110 nolu ajanı olarak İsviçre'nin Bern kentinde görevlendirildi. Dulles'in bu görevi hiçte gizli değildi. İsviçre'de bütün basın Dulles'in gelişini manşetlerine taşımıştı. İsviçre basını tarafından ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in özel temsilcisi olarak belirtilen Dulles, buradan son derece önemli operasyonlara imza attı. Dulles, savaşın her geçen gün genişlemesi sonrasında Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin tam ortasında bulunan Türkiye'de yürütülen istihbarat faaliyetlerinin son derece zayıf kaldığını belirterek, OSS'nin Türkiye temsilciliğinin kurulmasını önermişti. Alman istihbarat teşkilatının Türkiye'deki faaliyetlerini her geçen gün artırması, Dulles'i endişelendirmekteydi. General Donovan'a Türkiye'de biran önce OSS bürosu kurulması ısrarı netice vermişti. Dulles bu zorlu görevi üstlenecek ismi bile belirlemişti. İstanbul'da görev yaptığı yıllarda tanıştığı ve santral memuru olarak işe başlamasına karşın Türkiye'de birçok kesim tarafından tanınan Betty (Bertha) Carp'ı önerdi. Dulles, Carp hakkında kaleme aldığı referans yazısında,

21 A.g.e., s. 67.

22 A.g.e., s. 70 ve 74-75.

23 Richard Harris Smith, *OSS The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1972.

Carp'ı Türkiye'de görev yaptığı yıllarda tanıdığını ve santral memuru olarak başladığı görevinde büyükelçilik nezdinde önemli başarılarla imza attığına dikkat çekmiştir. Carp'ın İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Almanca, Yunanca ve Türkçeyi akıcı bir şekilde konuştuğunu yazmıştır. Bunun yanı sıra Carp'ın en büyük talebinin ise ABD vatandaşlığı olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Allen W. Dulles'in referansı ile Betty Carp ABD'ye istihbarat eğitimi için gönderilmişti. Eğitimin ardından ABD'nin Türkiye Büyükelçiliği bünyesinde OSS'yi kurdu.²⁵ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de istihbarat faaliyetleri gösteren Carp, savaş sonrasında OSS'nin yerine CIA'nın kurulması sonrasında gelen teklifi kabul etmeyerek, Türkiye Büyükelçiliği'nde çalışmaya devam etmiştir. 1947 yılında Allen W. Dulles'in desteğiyle ABD vatandaşı olmuştu. Betty Carp emekli olması sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan programda Allen W. Dulles'in yanı sıra birçok üst düzey ABD'li yetkili katılmıştı. Programda konuşma yapan Dışişleri Bakanı David Dean Rusk, Carp'ı "Yaşayan Efsane (Living Legend)" olarak adlandırmıştır. ABD nezdinde çok az insana verilen bir onurla emekli olan Betty Carp hayatının sonuna kadar İstanbul'da yaşamına devam etmiş, 12 Haziran 1974 tarihinde hayatını kaybetmişti.²⁶

4. Çiçero Olayı

İkinci Dünya Savaşı birçok savaş gibi istihbaratın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. İki blokta karşılıklı güç elde etmek için istihbaratın vazgeçilmez unsuru olan casusluk faaliyetleri yürütülmüştür. Düşmandan bilgi sağlamak için her yolu deneyen istihbarat görevlilerinin kullandığı bu yöntem ile önemli bilgiler elde edilmiştir. Savaş sonrasında bu olaylar gerek edebiyat gerekse sinema sektörü için önemli bir kaynak oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda önemli casusluk olaylarından birisi de İngiltere'nin Türkiye Büyükelçiliği'nde görev yapan Elyesa Bazna (İlyas Bazna) ya da tanınan adıyla Çiçero olayıdır. Elyesa Bazna 1904 yılında Kosova'nın Priştine şehrinde dünyaya gelmiş, Sırp'ların saldırıları sonrasında ailesiyle beraber 1918 yılında İstanbul'a göç etmişti. Yugoslavya, ABD ve Almanya gibi yabancı temsilciliklerde çalışan Bazna, 1943 yazından itibaren İngiliz Büyükelçiliği'nde kavas olarak görev yapmıştır. Bu görev Bazna'nın İkinci Dünya Savaşı'nın tanınmış casuslarından birisi olmasına neden olmuştu. Alman Büyükelçiliği istihbarat sorumlusu Ludwig Carl Moyzisch kaleme aldığı eserinde Bazna'nın

24 Jennifer A. Hoover, *Secrets in Switzerland: Allen W. Dulles' Impact as OSS Station Chief in Bern on Developments of World War II & U.S. Dominance in Post-War Europe*, Undergraduate Honors Theses, College of William and Mary, Williamsburg VA, 2008; Rifat N. Bali, *The Best Known American in Turkey: Betty Carp*, Libra Kitap, İstanbul, 2014, s. 412.

25 OSS Personel Files - RG 226 ENTRY 224, <https://www.archives.gov/files/iwg/declassified-records/rg-226-oss/personnel-database.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

26 ABD Dışişleri Bakanlığı, "Betty Carp Acclaimed As Living Legend", *Department of State News Letter*, No: 34, February 1964; ABD Dışişleri Bakanlığı, "Betty Carp", *Department of State News Letter*, No: 158, July 1974.

savaşta önemli belgeleri ulaştırdığını hayranlıkla anlatmaktadır. Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Franz von Papen tarafından Çiçero kod adı verilen Bazna, savaş sonrasında hakkında kitaplar yazılan ve filmler çekilen bir isim olmuştur.²⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın popüler ismi Çiçero'nun savaşın seyrine katkısı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Çiçero'nun Ankara'da savaşın kaderini şekillendirmeye çalıştığı günlerde Allen W. Dulles, Bern'de güçlü bir istihbarat ağı kurmaktaydı. Avrupa'nın birçok yerine uzanan bu istihbarat ağında birçok isim Dulles'e casusluk yapmaktaydı. Bu isimlerden Fritz Kolbe, 1943 Aralık ayında Dulles'e gönderdiği belgelerde Ankara'daki İngiltere Büyükelçiliği'ndeki Alman casuslarının listesi bulunmaktaydı. Ankara'daki Almanya Büyükelçiliği belgelerinde Çiçero ismi tespit edilmişti. Dulles bilgileri vakit kaybetmeden, 29 Aralık 1943 tarihinde Washington'a gönderdi. Washington'daki OSS merkezi 1944 yılının ilk günlerinde Çiçero'nun da isminin bulunduğu listeyi İngiltere İstihbarat Teşkilatı merkezine, Londra'ya gönderdi. Dulles'in Kolbe'den elde ettiği bilgilere göre Çiçero, İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sör Hugh Knatchbull Hugessen tarafından Türkiye'nin savaşa girmesi için yaptığı planın yanı sıra birçok önemli bilgiyi Almanlara ulaştırmıştı. Kahire Konferansı bilgilerinin de yer aldığı belgeler, Çiçero tarafından Franz von Papen'e ulaştırılmış oradan ise Almanya Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmişti. Çiçero'nun yakalanması süreci son derece hassas yürütülmüş, Dulles tarafından yakından takip edilmişti. Çiçero'nun kimliğinin ortaya çıkması için İngiltere İstihbaratı kapsamlı bir çalışma başlatmıştı. Dulles ise bir yandan Kolbe'den Çiçero'nun bilgi gönderip göndermediğini kontrol etmiştir. Dulles, OSS'nin üst düzeyine ve İngiltere istihbaratına Çiçero'nun kimliğinin ortaya çıkarılmasında hassasiyet gösterilmesi, yapılacak bir hatanın Kolbe'nin hayatına mal olacağından önemli bir istihbarat kaynağının yok olacağı uyarısında bulunmuştu. Bunun yanı sıra Kolbe'den gelen bilgileri ilgili birimlerle paylaşmıştır.²⁸

Allen W. Dulles uyarısına karşın Çiçero kaçmayı başarmıştı. Dulles, Çiçero'nun yanı sıra İngilizlere birçok Alman casusu hakkında bilgiler vermişti. Dulles'in bu başarısı İngiliz istihbaratında kıskançlığa neden olmuştu. Bu kadar hassas bir yere sızan bir casusun ABD'liler tarafından tespit edilmesi, İngiliz istihbaratı için kabul edilebilir değildi. İngilizler Çiçero'yu ele geçirememeleri başarısızlığını örtmek için olayı reddederek, Çiçero'nun varlığından haberdar olduklarını iddia ettiler. Dulles bu süreçte Kolbe'yi korumaya çalıştığından Çiçero'nun kaçmasıyla ve İngilizlerin tutumuyla pek ilgilenmedi. Yıllar sonra

27 Elyesa Bazna, *Ankara Casusu Çiçero*, Çev. Feride Kurtulmuş, Karizma Yayınları, İstanbul, 2002.; Ludwig Carl Moyzisch, *Çiçero Operasyonu*, Çev. Ahmet Şakir Gül, Q-Matris Yay., İstanbul, 2004.

28 Lucas Delattre, *A Spy at the Heart of the Third Reich, The Extraordinary Story of Fritz Kolbe, America's Most Important Spy in World War II*, İngilizceye Çev. George A. Holoch Jr., Grove Press, New York, 2005, s. 134-136; Allen W. Dulles, *The Secret Surrender*, Harper & Row Publishers, New York, 1966, s. 24-25; Allen W. Dulles, *The Craft of Intelligence*, The New American Library Harper Row Publishers, New York, 1965, s. 142-143; Grose, *a.g.e.*, s. 187; Nancy H. Peterson, *From Hitler's Doorstep, The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942-1945*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1996.

İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin yaptığı açıklamada Çiçero olayına değinerek, İngiliz İstihbaratının başarısızlığını kabul etmiş ve Çiçero'nun önemli bilgileri Almanlara verdiğini belirtmişti.²⁹

Çiçero'nun kimliğinin tespiti ve yakalanmaya çalışılması çok yönlü bir operasyondur. Almanların Çiçero'nun kimliğinin nasıl tespit edildiğinin araştırmasında Fritz Kolbe'nin kimliğinin tespit edilmemesi gerekiyordu. Bu nedenle Çiçero'nun ortaya çıkarılması Fritz Kolbe'den değil, Almanya Büyükelçiliği'nde görev yapan Elizabeth ismiyle tanınan Nele Kapp'tan bilindi. Bu süreçte Kapp'ın ABD'ye çalışan bir casus olduğu ortaya çıkmıştı. Nele Kapp'ı Kahire'ye kaçıran OSS ajanlarının amacı Fritz Kolbe'nin kimliğinin tespit edilmemesiydi. Böylece Almanlar, Çiçero olayından Nele Kapp'ı sorumlu tutmuş ve soruşturmayı genişletmemişlerdi. Böylece Kolbe uzun bir süre daha Dulles'e casusluk yapabiliyordu. Savaş sonrasında Çiçero olayı popüler bir konu haline gelmişti. Ludwig Carl Moyzisch'in kaleme aldığı eser ABD'de basılmadan önce Allen W. Dulles ve Franz von Papen tarafından incelenmesi istenmişti. Olayın en yakın tanıkları tarafından incelenen eserde bazı bölümlerin eklenmesi gerektiği belirtildi. Bu bölümlerin eklenip eklenmediği konusunda elimizde bir bilgi yok. Ancak kitap ABD'de ilgiyle karşılanmıştı. Eser 1952 yılında Joseph L. Mankiewicz tarafından sinemaya aktarılmıştı. Filmde Nele Kapp'ın Çiçero'nun kimliğinin tespitinde rolü ve sonrasında OSS tarafından Kahire'ye kaçırıldığı anlatılmaktadır.³⁰

5. Allen W. Dulles'in CIA Başkanlığı ve Türkiye

Allen W. Dulles'in Birinci Dünya Savaşı yıllarında ilk resmi görevi ile başladığı istihbarat faaliyetleri İkinci Dünya Savaşı yıllarında OSS ile zirve yapmıştı. Adolf Hitler karşısında direniş örgütlerinin oluşturulmasında ve bu örgütlerin başarılı sonuçlar almasında etkin rol oynaması, onu efsane etmeye yetmişti. Ancak savaş sonrasında resmi görevine ara vermiş, yeniden avukatlığa dönmüştü.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir düzen başlamıştı. Barış ortamı kısa sürede ortadan kalkmış, Soğuk Savaş başlamıştı. Yeni savaş, sıcak çatışmaların yerine istihbarat savaşlarının yoğun olarak yaşandığı bir dönemdi. Yeni dünya düzeninden ABD'nin Batı Bloku egemen ülkesi olması Allen W. Dulles gibi birçok Amerikalı için fırsat sunmuştu. İngiltere'nin gölgesinde çıkan ABD, dünya da etkin rol üstlenmişti. Bu kapsamda 18 Eylül 1947 tarihinde önemli roller üstlenen yeni merkezi istihbarat teşkilatı CIA kuruldu.³¹

Allen W. Dulles 26 Şubat 1953 tarihinde CIA'nın ilk sivil Başkanı oldu. Dulles'in ABD siyasetinde etkin rol oynamasında sadece CIA Başkanlığı

29 Joseph E. Persico, *Roosevelt's Secret War: FDR and World War II Espionage*, Random House, New York, 2001, s. 287.

30 Dorothy J. Heatts, "Footnote to Cicero", https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol1no4/html/v01i4a06p_0001.htm (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

31 Tim Weiner, *Legacy of Ashes: The History of CIA*, Doubleday Pub., New York, 2007.

değil abisi John Foster Dulles'in Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmesi de bulunmaktadır. İki kardeş, John Foster Dulles'in hastalığının ilerlemesi nedeniyle 26 Ocak 1953 tarihinden beri yürütmüş olduğu Dışişleri Bakanlığı görevinden 22 Nisan 1959 tarihinde ayrılmasına kadar etkin bir şekilde ABD Dış politikasını şekillendirmişlerdi. Bu yıllarda CIA, Guatemala ve İran'da darbeler gerçekleştirmişti. Dulles'in Küba lideri Fidel Castro'yu devirme planı, Domuzlar Körfezi Çıkarması, başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 29 Kasım 1961 tarihinde görevinden istifa etmek zorunda kalacaktı.³²

Allen W. Dulles görev yaptığı 1953-1961 tarihleri arasında Türkiye'de son derece önemli gelişmeler meydana geldi. Bu gelişmelerde ABD ve CIA'nın rolü olup olmadığı hakkında birçok soruyu gündeme getirmiştir. Demokrat Parti iktidarının 27 Mayıs 1960 Darbesi ile devrilmesinde ABD'nin rolü olup olmadığı sorusu darbe günümüze kadar sıkça gündeme gelmektedir. Bunun yanı sıra Adnan Menderes'in Sovyet Rusya'yı ziyaret planı karşısında CIA'nın tepkileri beraberinde birçok iddianın ortaya atılmasına neden olmuştur.

CIA Arşiv belgeleri yukarıdaki sorulara ve iddialara cevap vermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere Allen W. Dulles Türkiye'nin stratejik konumuna önem vermekteydi. Bu nedenle ABD müttefikliğinin korumasında hassasiyet göstermişti. CIA bu süre zarfında Sovyet Rusya karşısında İran, Türkiye ve Yunanistan'ın yer aldığı bir güvenlik hattı oluşturmuştu. CIA'nın yanı sıra ABD Dışişleri Bakanlığı bu üç ülkeyi kapsayan bir masa kurmuş, gelişmeleri bu ülke üzerinden ele almıştı. Özellikle Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'da etkinliğini artırması ve Mısır'da 23 Temmuz 1952 tarihindeki Hür Subaylar Hareketi, darbeyle yönetime el koyması bölgedeki dengeleri değiştirmişti. Mısır'da yaşanan darbe sonrasında bu üç ülke (Türkiye, İran ve Yunanistan) büyük önem kazanmıştı. Sovyet Rusya'nın her geçen gün etkisinin arttığı bölgede Suriye, Doğu Bloku ve Batı Bloku'nun güç gösterisi haline gelmişti. Bunun bir neticesi olarak Türkiye ile Suriye arasında "1957 Suriye Krizi" patlak vermişti. İki ülke arasındaki kriz, Doğu Bloku'nu ve Batı Bloku'nu karşı karşıya getirmişti. Sovyet Rusya'nın tehditlerine karşın Türkiye'nin Suriye sınırındaki askeri hareketliliği iki blok arasındaki gerginliğin iyice artmasına neden olmuştu. Bu süreçte Allen W. Dulles süreci yakından takip etmekte ve abisi John Foster Dulles ile ABD'nin tutumunu şekillendirmekteydi. Allen W. Dulles, Türkiye ile Suriye arasında yaşanacak çatışmanın ABD'nin bölgedeki çıkarlarına ters düşeceğine inanıyordu. Türkiye ise ABD'den askeri yardım almak için Suriye'ye askeri operasyon ısrarına devam ediyordu. Türkiye'nin tutumuna karşın ABD geri adım atmıştı. ABD'nin bu hızlı geri adımı Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda yalnız bırakmış ve dolayısıyla Türkiye'nin de geri adım atmasına neden olmuştur. ABD'nin bu kararında Allen W. Dulles son derece etkiliydi. ABD

32 David Talbot, *The Devil's Chessboard, Allen Dulles, the CIA, and the Rise of America's Secret Government*, Harper Perennial, 2016; CIA, "Allen Dulles and Nazi Secrets", CIA-RDP70-00058R000200150159-8, 6 Şubat 1961.

Dışişleri Bakanlığı'ndan Christian A. Herter tarafından Başkan Eisenhower'e 14 Ekim 1957 tarihinde Suriye'deki gelişmeler hakkında bakanlığın görüşünü belirten brifingde Allen W. Dulles'in Türkiye'nin Suriye'ye karşı bir askerî harekâtının ABD için olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmişti. Bu nedenle ABD'nin böylesine bir harekâtı engellemesi gerektiğini ifade etmişti.³³

1957 Suriye Krizi, Türkiye ile Sovyet Rusya ilişkilerinin de iyice gerilmesine neden olmuştu. Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik tehditleri kamuoyunda tepkilere neden olmuştu. ABD'nin geri adım atması sonrasında Türkiye'nin de Suriye'ye yönelik tutumunda değişiklik olmasıyla kriz aşılmıştı. Bu durum Türkiye ile Sovyet Rusya ilişkilerini rahatlatmıştı. Sovyet Rusya'da Nikita Kruşçev ile değişim rüzgârları esmekteydi. Kruşçev, Joseph Stalin'den çok farklı bir tutum sergilemekte, yaşanan olumsuzlukları Stalin ile bittiğini ifade etmekteydi. Bu kapsamda dış politikada yeni bir sayfa açmış ve özellikle Batı Bloku yanlısı ülkelere yönelik yeni bir strateji geliştirmişti. Kruşçev, bu ülkelerin Batı Bloku yerine tarafsız olmaları için yakınlaşmaya çalışmıştı. Tarafsızlık politikası kapsamında Kruşçev, Türkiye, İran ve Yunanistan'a ekonomik yardımlar yapılacağını açıklamıştı. Türkiye ekonomik sıkıntılarını aşmak için ABD'den talep ettiği ekonomik yardımları alamayınca bu kez yönünü Sovyet Rusya'ya çevirmişti. Başbakan Adnan Menderes, Sovyet Rusya'ya bir ziyaret yapacağını duyurmuştu. Menderes'in bu çıkışı ABD Dışişleri tarafından tepkiyle karşılanmamıştı. Dışişleri Bakanlığının aksine Allen W. Dulles yönetimindeki CIA tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Dışişleri Bakanlığı bürokratlarından Cengiz Günver anılarında bu süreçte CIA'nın tepki gösterdiğini şöyle belirtmişti:³⁴

33 Haluk Gerger, *ABD Ortadoğu Türkiye*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 194-195; Türkiye'de ise Suriye harekâtı konusunda fikir birliği yoktu. Hükümetin hareketi desteklemesine karşın ordunun böylesine bir harekâtı gerçekleştirecek yeterince donanıma sahip olmadığından ordu içinde harekâta karşı isimler bulunmaktaydı. Dönemin tanıklarında Milli Savunma Bakanı Emir Subay Adnan Çelikoğlu anılarında ABD'nin 1957 yılında Türkiye'den Suriye'ye askerî bir hareket düzenlemesini istediğini belirtmektedir. ABD, Türk ordusunun Suriye'nin içinde bulunduğu karmaşık durumda müdahale etmesinin kurtarıcı olarak kabul edileceğine inanıyordu. Bunun üzerine İskenderun ve İslahiye arasında bir tümen ve bir zırlı tugay yerleştirilmişti. Böylesine bir harekâtın uluslararası kamuoyu ve ordu içinde de kaygılara neden olmuştu. Ordu böylesine bir harekâtı gerçekleştirecek yeterli donanıma sahip değildi. Bu nedenle ard arda Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Tunaboşlu ve Savunma Bakanı Şemi Ergin hareketi gerçekleştirecek askerî birlikleri ziyaret etmiş, birliklerin böylesine bir hareket için gerekli teçhizatlarının olmadığını görmüşlerdi. Bunun üzerine harekâtın iptali edilmesine karar verilmişti. ABD'nin tutumundaki değişiklik, Sovyet Rusya'nın tehditleri karşısında harekâtın iptalinde belirleyici unsurlardan birisi de ordunun durumu olmuştur. Adnan Çelikoğlu'nun belirttiğine göre iptal kararı sonrasında ABD Askerî Yardım Heyeti Başkanı General Meed ile yapılan görüşme de Meed'in harekâtın gerçekleştirilmesi için ısrarına karşın Milli Savunma Bakanı Ergin, iptal konusunda kararlılığını belirtmiştir. Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yay. Haz. Ergin Konuksever, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s. 81; Sinan Kıyaç, "1957 Türkiye Suriye Krizi'nin Analizi", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 10, 2022, s. 230-231.

34 Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askerî Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay., Antalya, 2007, s. 64-65.

“Bu karardan, tabiatı ile Amerikalılara haber verildi. Görünüşte normal karşıladılar. Ankara’daki ABD Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığımızla yaptığı temaslarda bu ziyaret tasarısının normal telakki edilmesi gerektiğini açıkladılar. Niyetlerimiz hakkında kendilerine ve CIA’ya gerekli bilgiler verildi. Ankara’daki ABD Büyükelçisi Moskova ziyaretine bir itirazları olmadığını bir mektupla Zorlu’ya bildirdi. Zeki Kuneralp Amerikalıların bu teklifinde samimi oldukları inancındaydı. Fakat CIA’nın derhal harekete geçtiği, ziyareti önlemeye çalıştığı intibai alındı. Aslında Washington, Moskova ziyaretinden hiç mi hiç hoşlanmamıştı. 1947’den beri Amerika’nın dümen suyuna girmiş bir ülkenin hükümeti ilk kez kendi başına bir harekete tevessül ediyordu. Ayrıca soğuk savaşın henüz hızını kaybetmediği bir dönemde, NATO üyesi bir müttefikin Amerika’dan izin almadan Moskova ile diyalog kurmaya kalkışması NATO içinde ve Hür Dünyada siyasi dalgalanmalara yol açabilecek bir olaydı.”

Başbakan Adnan Menderes’in Sovyet Rusya’ya ziyaret edeceğini açıklamasının hemen ardından, 13 Nisan 1960 tarihinde CIA tarafından ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower’e verilen brifingde gezinin sakıncalarına değinilmiştir. Kruşçev’in tarafsızlık politikası kapsamında etki alanını genişletmeye çalıştığının altını çizen CIA, Adnan Menderes’in de bu kapsamda Sovyet Rusya’ya yapacağı ziyaretin İran ve Yunanistan tarafından kaygıyla karşılandığını ifade etmiştir. Her ne kadar Batı Bloku ve ABD yanlısı tutumundan şüphe edilmese de Adnan Menderes’in ziyaretine karşı olduklarını Allen W. Dulles yönetimindeki CIA tarafından açık bir şekilde ifade etmişti. Adnan Menderes planladığı geziyi hayata geçiremeden 27 Mayıs 1960 Darbesi meydana gelmişti.³⁵

6. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve ABD

ABD Dışişleri Bakanlığı resmi internet adresi John Foster Dulles’in görev yaptığı süre boyunca Dışişleri Bakanlığı ile CIA’nın çok yakın ilişkiler kurduğuna vurgu yapmaktadır. Bu yakınlık iki kardeşin ABD’nin dış politikasını şekillendiren etken güç olduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.³⁶ Dulles kardeşler bu yıllarda ABD ile Türkiye ilişkilerinde etkin rol üstlenmişlerdi. John Foster Dulles hastalığının ilerlemesi nedeniyle 21 Ocak 1953 tarihinde başladığı Dışişleri Bakanlığı görevinden 22 Nisan 1959 tarihinde istifa etmiş, 24 Mayıs 1959 tarihinde hayatını kaybetmişti. John Foster Dulles’in hayatını kaybetmesi sonrasında Başbakan Adnan Menderes ve Türkiye’nin ABD Büyükelçisi tarafından Allen W. Dulles’e başsağlığı telgrafı gönderilmiştir.³⁷

35 Central Intelligence Bulletin, “Turkish and Soviet Premiers to Exchange Visits”, CIA-RDP79T00975A005000380001-4, 13 Nisan 1960; Sinan Kıyanç, *CIA ve Türkiye’de Darbeler, 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, Talat Aydemir ve Eminsü Darbe Girişimleri*, Duvar Kitabevi, İzmir, 2020, s. 16.

36 ABD Dışişleri Bakanlığı, <https://history.state.gov/departmenthistory/people/foster-john-watson> (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

37 CIA, CIA-RDP80R0173R000300100005-7, 25 Mayıs 1959-1 Haziran 1959.

John Foster Dulles'in hayatını kaybetmesi ile ABD dış politikası CIA'nın etkisinden hızla ayrılmıştı. Dışişleri Bakanlığı karar almada CIA'nın bölgedeki ajanlarından değil büyükelçilerden aldığı bilgilere ağırlık vermişti. Bu durum John Foster Dulles zamanında Dışişleri Bakanlığı ile yakın ilişkiler kuran Allen W. Dulles için pek alışılmadık bir durumdu. Bu durumun dikkat çeken örneklerinden birisi de 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin hemen öncesinde Türkiye hakkında yaşanmıştı. Nisan 1960'da başlayan öğrenci olayları ile Türkiye'de gerginlik hat safhaya çıkmıştı. Türkiye'deki bu gergin hava ABD tarafından da yakından takip edilmekteydi. ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Fletcher Warren bu süre zarfından Başbakan Adnan Menderes dâhil olmak üzere ülkede birçok isimle görüşmüştü. Bu görüşmelerde merak edilen bir soruya cevap aranmıştı: Askeri darbe olacak mı? Warren bu soruyu Başbakan Adnan Menderes ile yaptığı görüşmede sormuştu. Adnan Menderes, Warren'e yaşanan gerginliklerin geçici olduğunu ve sükûnetin sağlandığını, her şeyin hükümetin kontrolü altında olduğunu ifade etmişti. 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde başlayan olaylar Ankara'ya sıçradı. Üniversitelerdeki olayların yanı sıra Harp Akademisi öğrencileri 21 Mayıs 1960 tarihinde yürüyüş gerçekleştirdiler. Bu hareketlilik ülkede darbe söylentilerine neden olurken, ABD'de ise Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında fikir ayrılığına neden olmuştur. Fletcher Warren'in raporlarına göre hareket eden Dışişleri Bakanlığı'na karşı CIA tam tersini düşünmekteydi.³⁸

Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in izne gönderilmesinin olaylara müdahalenin bir parçası olarak gören Allen W. Dulles, Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında, Türkiye'de güvenlik güçlerinin bir darbe ihtimali karşısında kontrolü sağladığını belirtmiştir. Dulles, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve hükümet içindeki bazı milletvekillerinin karşı tutumuna karşın ülkede düzenin büyük oranda sağlandığını açıklamıştır.³⁹ Harp Akademisi öğrencilerinin 21 Mayıs 1960 tarihinde yürüyüşü Dulles'in fikirlerinin değişmesine neden olmuştu. Ankara'da düzenin sağlandığını savunan Dulles, 24 Mayıs 1960 ve 25 Mayıs 1960 tarihlerinde yapılan Ulusal Güvenlik Kurulu toplantılarında Türkiye'deki gelişmeleri gündeme getirmeye çalışmıştı. Dulles, ordunun üst kademesinin hükümeti desteklemesine karşın genç subayların tam tersi bir tavır içinde oluşunu belirterek, bu durumun nihayetinde Türkiye'de darbe olacağını açık bir şekilde ifade etmişti. Dulles'in bu ifadelerinin aksine,

38 FRUS, "Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State", FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 361, Ankara, 6 Mayıs 1960; FRUS, "Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State", FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 362, Ankara, 10 Mayıs 1960; FRUS, " Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State", FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 363, Ankara, 20 Mayıs 1960.

39 FRUS, Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council) 05 Mayıs 1960 tarihinde 433. toplantısında Allen Dulles Türkiye'deki gelişmeler hakkında açıklama yapmıştır. FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 360, 05 Mayıs 1960.

ABD Dışişleri yetkilileri 23 Mayıs 1960 tarihinde Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren'in raporuna atıf yaparak, olayların kontrol altına alındığına ve özellikle Genelkurmay Başkanı Mustafa Rüşti Erdelhun'un hükümete destek verdiğinden, genç subayların görüş ayrılıklarına karşın, böylesine darbeye ihtimal vermediklerini belirtmişlerdi. Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında fikir ayrılığının hemen ertesinde Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi adı altında bir araya gelen ve genç subaylardan oluşan cunta, yönetime el koymuştur.⁴⁰

Türkiye'de son derece sıcak gelişmelerin yaşandığı bu günlerde Sovyet Rusya'dan gelen haber bütün dikkatleri buraya odaklanmasına neden olmuştu. 1 Mayıs 1960 tarihinde Sovyet Rusya topraklarını izleme görevi için Pakistan'dan havalanan ABD'ye ait U-2 casus uçağı ile irtibat kesilmişti. CIA'nın daha etkili izleme yapabilmesi için yürütülen U-2 projesinin önemli bir kısmı Türkiye'den gerçekleşmekteydi. Uçakla irtibatın kesilmesi ardından ABD, NASA'nın meteoroloji faaliyetleri yürüttüğü bir uçakla irtibatlarının kesildiğini duyurmuştu. Sovyet Rusya'nın sessiz kalması sonrasında Dulles, ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'e verdiği brifingde pilotun öldüğünü belirtmişti. Sovyet Rusya sessizliğini kısa süre sonra bozmuş ve tüm dünyaya ABD uçağını düşürdüklerini duyurmuştu. ABD'nin meteoroloji uçağı propagandasına karşın pilot Francis Gary Powers'ın sağ olduğu ve U-2 casus projesi hakkında bilgi verdiğinin açıklanması üzerine Soğuk Savaş'ın en önemli krizlerinden birisi yaşanmıştı. Pilot Powers uçağın Pakistan'dan havalanmasına karşın bağlı bulunduğu birliğin 1956 yılından itibaren Türkiye'deki Adana-İncirlik Hava Üssü'nde bulunduğunu belirtmişti. Dulles, ABD Başkanı Eisenhower, Sovyet Rusya ve Türkiye üçgeninde hedef haline gelmişti. ABD'nin casusluk faaliyetlerini kabul etmesi sonrasında Sovyet Rusya, ABD başta olmak üzere Türkiye'nin de içinde bulunduğu uçuş yapılan ülkelere ultimatov vermişti. Türkiye topraklarından böylesine faaliyetlerin yürütülmesinden dolayı rahatsızlığını iletmişti. Dulles tepkilere karşın U-2 casus uçuşlarının devam etmesi gerektiğini savunmaktaydı. Türkiye bu uçuşların önemli bir merkezidi. ABD Başkanı yaşanan gerginlik sonrasında 25 Mayıs 1960 tarihinde U-2 casus uçuşlarının iptal edildiğini ilan etmesine karşın Dulles'in ısrarları sonucunda tüm hızıyla devam etmiştir.⁴¹

40 FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 364, Tarih belirtilmemiştir; Kıyanç, *a.g.e.*, s. 29-30.

41 Sinan Kıyanç, "CIA'in (Amerikan Haber Alma Teşkilatı) Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Faaliyetleri (1945-1960)", II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019, s. 954-955; CIA, "The U-2 Incident", CIA-RDP33-02415A000800300001-8, Tarih Belirtilmemiş; Grose, *a.g.e.*, s. 482-483; Kinzer, *a.g.e.*, s. 341.

7. Allen W. Dulles Milli Birlik Komitesi'ne Destek Veriyor

Allen W. Dulles'in 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden hemen önce Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında Türkiye'de darbe olacağını belirtmesine karşın Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Dulles'in bu ifadeleri yerine Türkiye Büyükelçisi Fletcher Warren'in fikirlerini kabul etmişlerdi. Türkiye'de gerginliğin devam ettiği günlerde U-2 casus uçağının düşürülmesi Dulles'in dikkatini bu yöne çevirmesine neden olmuştu. Bu olayın Türkiye'deki cuntanın ortaya çıkarılmasında ne kadar etki ettiğini kestirmek son derece zor. Ancak Dulles'in iddialarını ispat edecek somut bir belge sunmadığı da ortadadır. Bu durum gelişmeler hakkında Dulles'in yerine Warren'in görüşlerinin benimsenmesine neden olmuştu. 27 Mayıs 1960 günü ilk saatlerinde Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiri ile Türkiye darbe ile tanışmıştı. Dulles'in tahminleri doğru çıkmıştı, ancak Dulles darbenin kim tarafından ve ne zaman yapılacağını bilmiyordu. Milli Birlik Komitesi, ABD'nin kaygısını azaltmak için bildiri de Batı yanlısı bir politika benimseyeceklerini ifade etmişti. CIA'nın süreç hakkında hazırladığı ilk belgelere bakıldığında Milli Birlik Komitesi hakkında da sağlıklı bilgiler elde edilmediği görülmektedir. Darbeden üç gün sonra (30 Mayıs 1960) Milli Birlik Komitesi, ABD tarafından tanınmıştı. Bu üç günde Türkiye Büyükelçisi Fletcher Warren ile Milli Birlik Komitesi arasında resmi olmayan görüşmeler gerçekleştirilmişti. Bu görüşmelerde darbenin amacının ülkenin tamamen iç meseleleri nedeniyle yapıldığı, dış politikada herhangi bir tavır değişikliğinin gerçekleşmeyeceği belirtilmişti.⁴²

ABD'nin yeni yönetimi tanınmasına karşın, ABD nezdinde kaygılar son bulmamıştı. Allen W. Dulles 8 Haziran 1960 tarihinde yapılan Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında Türkiye'deki durum hakkında değerlendirme yapmıştır. Dulles, Milli Birlik Komitesi'nin devlet yönetiminde tecrübesiz genç subaylardan oluştuğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra ordunun üst kademesi ile hiyerarşik dengenin sağlanamadığından ötürü orduda rahatsızlığa neden olacağını ifade etmiştir. Bu durumun ülkede istikrarsızlığa neden olacağını ve bu iktidarsızlık karşısında Sovyet Rusya'nın Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmek için yoğun çaba harcadığını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Selim Sarper ile görüşmesine değinen Dulles, görüşmede Sarper'in ABD'nin bu süreçte Türkiye'ye daha fazla destek vermesini istediğini ifade etmişti.⁴³ Dulles'in bu çağrısı kısa sürede yankı bulmuş ve ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından Cemal Gürsel'e hitaben iyi ilişkilerin vurgulandığı bir mektup gönderilmişti.⁴⁴

42 Bayram Akça ve Sinan Kıyanç, "CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi", *Tarih Okulu Dergisi*, C. 11, S. 36, 2018, s. 528-564.

43 FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 366, Tarih Belirtilmemiştir.

44 FRUS, "Letter From President Eisenhower to President Gursel", FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 367, Washington, 11 Haziran 1960.

ABD'nin Türkiye'deki yeni yönetimi tanımaya ve diplomatik girişimlerine karşın kaygılar sonlandırılmamıştı. Milli Birlik Komitesi'nin ABD'den ekonomik yardım talepleri, ABD'li bürokratlar arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştu. Ülkedeki durumun ABD'nin bölgesel çıkarlarını tehlikeye düşürecek bir yapıya bürünebileceği endişesi açık açık seslendiriliyordu. Bu isimlerin başında gelen James W. Riddleberger ekonomik yardım konusunda kaygılarını 9 Kasım 1960 tarihinde yapılan toplantıda Allen W. Dulles'e iletmışti. Allen W. Dulles'in Avrupa ziyaretinin hemen sonrasında yapılan toplantıda Türkiye'deki gelişmeler masaya yatırılmıştı. ABD'li yetkililer Yüce Adalet Divanı Mahkemeleri ve Adnan Menderes konusunda bir müdahale yapıp yapılmaması gerektiğini ele almışlardı. Dulles, darbenin hemen sonrasındaki tavrını sürdürüyordu. Allen W. Dulles toplantıda Türkiye'deki durumu son derece istikrarsız olarak değerlendirdi. Hükümetin gücünün son derece zayıf olduğunu ifade eden Dulles, Türkiye'nin ABD açısından stratejik öneminden dolayı uzun vadeli istikrar için Türkiye'ye destek verilmesi gerektiğini belirtti. Dulles'e göre Türkiye'de kısa vadede (Yüce Adalet Divanı Mahkemesi kastedilmekte) hangi kararlar alınır alınsın uzun vadeli bir çalışma için bu gibi kararlara bakılmamalıydı. Dulles'in bu tutumu destek bulmuştu. James W. Riddleberger'in ekonomik yardımlar karşısında aradığı destek CIA Başkanı Dulles tarafından verilmişti. Böylece ABD, Milli Birlik Komitesi'nin aldığı kararları ülkenin bir iç politikası olarak değerlendirdiğinden Yüce Adalet Divanı Mahkemesi ile Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam ettirilmesi konusunda tepkisi de son derece cılız kalmıştır. ABD yeni yönetim ile çıkarları doğrultusunda müttefikliğini sürdürmüştür.⁴⁵

Allen W. Dulles, Domuzlar Körfezi Çıkarması'nın başarısız olması nedeniyle 29 Kasım 1961 tarihinde CIA Başkanlığı görevinden istifa etti. İstifa ettiği güne kadar birçok resmi görevde bulunan Dulles, Türkiye tarihinde iz bırakan bir isim oldu. ABD tarihinde derin izler bırakan Allen W. Dulles, 29 Ocak 1969 tarihinde felç geçirmesi üzerine kaldırıldığı Walter Reed tıp merkezinde abisi John Foster Dulles'in on yıl önce hayatını kaybettiği odanın hemen yanındaki odada hayata gözlerini kapattı.⁴⁶

45 CIA, "Resume of OCB Luncheon Meeting", CIA-RDP80B01676R002700020011-1, 9 Kasım 1960.

46 Kinzer, *a.g.e.*, s. 406.

Sonuç

Allen W. Dulles ABD tarihi için son derece önemli bir isimdir. ABD'nin önde gelen ailelerinden birisinde dünyaya gelen Dulles, gençlik yıllarında seyahatleri sayesinde dünyayı yakından tanıma ve ABD'nin yanı sıra birçok ülkede önemli isimlerle tanışma fırsatı olmuştur. Dulles bu birikimini İkinci Dünya Savaş'ında kullanmıştı. Savaşın en şiddetli yıllarında Bern'deki istihbarat merkezinde savaşın seyrini şekillendirmeye çalışmıştır.

Allen W. Dulles resmi kariyerinin şekillendiği yerlerden birisi de Türkiye olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son günlerinde İstanbul'daki görevi Türkiye Cumhuriyeti ile devam etmiştir. Bu ilişki araştırmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında İstanbul'da görev yapan Dulles, Osmanlı Devleti'nin son günlerine tanıklık etmiştir. Bu günlerde Bolşevik Devrimi'nden kaçan Beyaz Ruslar ile kurduğu ilişki ve komünizm ile tanışmasına, CIA Başkanlığı sürecinde komünizm karşıtı politikasının şekillenmesine neden olmuştur. Dulles'in İstanbul görevi ve bütün Ortadoğu'yu kapsayan ABD Yakın Doğu Bürosu şefliği görevi ile Türkiye'yi yakından tanışmıştır. CIA arşivinde onlarca mektupta bölgeyi ne kadar iyi tanıdığı ve Türkiye'nin stratejik konumuna ne kadar önem verdiği görülebilmektedir. Dulles, İkinci Dünya Savaşı yıllarında her ne kadar tarafsız kalsa da istihbarat kavşağı haline gelen Türkiye'de, OSS bürosunun kurulmasını sağlamıştır. Büronun başına da İstanbul'da görev yaptığı günlerde tanıdığı Betty Carp'ın geçmesini sağlamıştır. Dulles'in bu hamlelerinin görev yaptığı günlerde bu coğrafya hakkında birikimini göstermektedir.

Allen W. Dulles'in ABD tarihine damga vurmasında hiç şüphe yok ki abisi John Foster Dulles'in Dışişleri Bakanı olmasının son derece önemli rolü vardır. Allen'in CIA Başkanlığı, John Foster'in Dışişleri Bakanı olması ile ABD dış politikası iki kardeş tarafından şekillendirilmiştir. Soğuk Savaş'ın bu döneminde ABD'nin bölgesel çıkarları için Türkiye'yi önemli bir müttefik olarak gören Dulles kardeşler ABD'nin ülke ilişkilerinin iyi yürütülmesine özen göstermişlerdi. Bölgedeki önemli gerginliklerden birisi olan 1957 Suriye Krizi'nde bölgede sıcak bir çatışmanın öngörülemeyen sonuçlara neden olacağından ötürü CIA Başkanı Allen W. Dulles'in Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesine karşı olması Dışişleri Bakanı John Foster Dulles tarafından desteklenmiştir. İki kardeşin bu tutumu ABD'nin kriz karşısındaki tavrında belirleyici olmuştur.

Allen W. Dulles'in CIA Başkanlığı yıllarında dünyanın en büyük casusluk projelerinden birisi olan U-2 casus projesini yürürlüğe koymuştu. Bu proje kapsamında radarlara yakalanmayan U-2 uçakları sayesinde önemli istihbarat bilgileri elde edilmiştir. Projenin yürütüldüğü noktalardan birisi de Türkiye olmuştur. Türkiye'deki NATO üssü olan Adana İncilik Hava Üssü'nden yürütülen faaliyet, Sovyet Rusya ile Türkiye'yi birçok kez karşı karşıya getirmiştir. 1 Mayıs 1960 tarihinde Sovyet Rusya topraklarında düşürülen U-2

uçağı sonrasında ABD casus projesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Dulles bu tarihlerde projenin devamlılığı için mesai harcarken, Türkiye’de siyasi gerginlik iyice artmıştır. CIA ajanlarının yakından takip ettiği olayların askeri darbeye gidip gitmeyeceği cevaplanmasını bekleyen önemli bir soruydu. John Foster Dulles sonrasında CIA etkisinden hızla ayrılan ABD Dışişleri Bakanlığı, Allen W. Dulles’in Türkiye’de darbe olacağı öngörüsü yerine, Türkiye Büyükelçisi Fletcher Warren’in tam aksi fikirlerini benimsemişti. Dulles bu öngöründe darbenin kimler tarafından ne zaman yapılacağı ile ilgili bir bilgi ortaya koymamıştır. Dulles 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında ABD’nin yeni yönetimi tanınmasında ve diplomatik ilişkilerin eskisi gibi devam ettirilmesinde büyük emek harcamıştır. Dulles, ABD’nin bölgesel çıkarları nedeniyle Türkiye’nin son derece önemli bir konumda yer aldığından ilişkilerin iyi sürdürülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tutumunu resmi görevlerinin her aşamasında da ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

- CIA, The U-2 Incident, Tarih Belirtilmemiş, CIA-RDP33-02415A000800300001-8.
Tarih Belirtilmemiş.
- CIA, CIA-RDP80B01676R004200130031-0, 7 Mayıs 1956.
- CIA, CIA-RDP80R0173R000300100005-7, 25 Mayıs 1959-1 Haziran 1959,
- CIA, Central Intelligence Bulletin, Turkish and Soviet Premiers to Exchange
Visits, CIA-RDP79T00975A005000380001-4, 13 Nisan 1960.
- CIA, Resume of OCB Luncheon Meeting, CIA-RDP80B01676R002700020011-1,
9 Kasım 1960.
- CIA, Allen Dulles and Nazi Secrets, CIA-RDP70-00058R000200150159-8, 6 Şubat 1961.
- CIA, Allen Dulles Retirement Moscow in Spanish to Latin America, CIA-RDP70-
00058R000200130059-1, 1 Ağustos 1961.
- FRUS, Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People.,
Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression.
Massacres. Pogroms., March 2, 1917 - May 20, 1922.
- FRUS, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris
Peace Conference, 1919, Volume III Document 1, Paris Peace Conf. 182/70.
- FRUS, Decimal File 891.6363, Internal Affairs Of States, Mines. Mining.
Concessions., Carbon. Graphite., Iran, Petroleum., August 5, 1920 - June
13, 1922.
- FRUS, Decimal File 767.68119, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral
Treaties., Political., War. Peace. Friendship. Alliance. Non-Aggression.,
Turkey And Greece, Termination Of War. Mediation. Armistice., Feb. 6,
1922 - Nov. 26, 1922.
- FRUS, Decimal File 767.68119, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral
Treaties., Political., War. Peace. Friendship. Alliance. Non-Aggression.,
Turkey And Greece, Termination Of War. Mediation. Armistice., October
19, 1922 - June 9, 1923.

- FRUS, Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression. Massacres. Pogroms., May 15, 1922 - November 29, 1922.
- FRUS, Decimal File 711.672, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., United States And Turkey, Commerce And Navigation., June 11, 1923 - August 17, 1923.
- FRUS, Decimal File 711.672, Political Relations Of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., United States And Turkey, Commerce And Navigation., August 3, 1923 - March 12, 1924.
- FRUS, Decimal File 867N.428, Internal Affairs Of States, Education. Correspondence Schools., Palestine, Libraries., April 28th, 1924 - May 9, 1924.
- FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 364, Tarih belirtilmemiştir.
- FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 366, Tarih Belirtilmemiştir.
- FRUS, Prospects For Turkey (National Intelligence Estimate), FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 324, NIE 33-58, Washington 30 Aralık 1958.
- FRUS, Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 362, Ankara 10 Mayıs 1960.
- FRUS, Letter From President Eisenhower to President Gursel, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 367, Washington, 11 Haziran 1960.
- FRUS, Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 361, Ankara, 6 Mayıs 1960.
- FRUS, Telegram From The Embassy in Turkey to the Department of State, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 363, Ankara, 20 Mayıs 1960.
- FRUS, Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council) 05 Mayıs 1960 tarihinde 433. Toplantısında Allen Dulles Türkiye'deki gelişmeler hakkında açıklama yapmıştır. FRUS, Editorial Note, FRUS,1958-1960, Eastern Europe: Finland: Greece: Turkey, Volume X, Part 2, Document 360, 05 Mayıs 1960.

II. Resmi Yayınlar

ABD Dışişleri Bakanlığı, (United States Department of State), “Betty Carp Acclaimed As Living Legend”, *Department of State News Letter*, No. 34, February 1964.

ABD Dışişleri Bakanlığı, (United States Department of State), “Betty Carp”, *Department of State News Letter*, No. 158, July 1974.

III. Kitaplar

BAKAR, Bülent, *Esir Şehrin Misafirleri Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.

BALİ, N. Rifat, *The Best Known American in Turkey: Betty Carp*, Libra Kitap, İstanbul, 2014.

BAZNA, Elyesa, *Ankara Casusu: Çiçero*, Karizma Yayınları, İstanbul, 2002.

CLARRIDGE, R. Duane ve Diehl Digby, *A Spy For All Seasons My Life In The CIA*, New York: Scribner Publishing, New York, 1997.

ÇELİKOĞLU, Adnan, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yay. Haz. Ergin Konuksever, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

DELLATRE, Lucas, *A Spy at the Heart of the Third Reich, The Extraordinary Story of Fritz Kolbe, America's Most Important Spy in World War II*, İngilizceye Çev. George A. Holoch Jr., Grove Press, New York, 2005.

DULLES, W. Allen, *The Craft of Intelligence*, The New American Library Harper Row Publishers, New York, 1965.

DULLES, W. Allen, *The Secret Surrender*, Harper & Row Publishers, New York, 1966.

GERGER, Haluk, *ABD Ortadoğu Türkiye*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012.

GREW, C. Joseph, *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem 1922-1932*, Çev. M. Aşkın ve N. Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.

GROSE, Peter, *Gentleman Spy The Life of Allen Dulles*, Houghton Migglin Company, New York, 1994.

HOOVER, Jennifer A., *Secrets in Switzerland: Allen W. Dulles' Impact as OSS Station Chief in Bern on Developments of World War II & U.S. Dominance in Post-War Europe*, Undergraduate Honors Theses, College of William and Mary, Williamsburg VA, 2008.

IMMERMAN, H. Richard, *The CIA in Guatemala, The Foreign Policy of Intervention*, The Univesity of Texas Press, Texas, 1982.

- KIYANÇ, Sinan, "CIA'in (Amerikan Haber Alma Teşkilatı) Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Faaliyetleri (1945-1960)", *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019.
- KIYANÇ, Sinan, *CIA ve Türkiye'de Darbeler, 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, Talat Aydemir ve Eminsü Darbe Girişimleri*, Duvar Kitabevi, İzmir, 2020.
- KINZER, Stephan, *Dulles Kardeşler John Foster Dulles, Allen Dulles ve Gizli Dünya Savaşları*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- KÖSE, İsmail, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- MOYZISCH, L. C., *Çiçero Operasyonu*, Çev. Ahmet Şakir Gül, Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2004.
- PERSICO, E. Joseph, *Roosevelt's Secret War: FDR and World War II Espionage*, Random House, New York, 2001.
- PETERSEN, H. Nancy, (Edited with Commentay by), *From Hitler's Doorstep, The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942-1945*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1996.
- PRICE, Clair, *Türkiye'nin Yeniden Doğuşu*, Çev. Bilal Gölgeçen, İkarus Yayınları, İstanbul, 2008.
- SIMPSON, Christopher, *The Splendid Blond: Money, Law and Genocide in the Twentieth Century*, Open Road Media, 2017.
- SMITH, Richard Harris, *OSS The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1972.
- STREIT, Clarence K., *Bilinmeyen Türkler, Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat, Ocak-Mart 1921*, Yay. Haz. Heath W. Lowry, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- TALBOT, David, *The Devil's Chessboard, Allen Dulles, the CIA, and the Rise of America's Secret Government*, Harper Perennial, 2016.
- VARS DEN, Viktor, *Siyon Liderlerinin Protokolleri*, Çev. Abdullah Mustafa, Sayfa Yayınları, 2004.
- WEINER, Tim, *Legacy of Ashes: The History of CIA*, Doubleday, New York, 2007.
- YETKİN, Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları*, Antalya, 2007.

IV. Makaleler

- AKÇA, Bayram ve KIYANÇ, Sinan, "CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi", *Tarih Okulu Dergisi*, C. 11, S. 36, 2018, s. 528-564.
- KIYANÇ, Sinan, "Milli Mücadele'nin Askeri Başarıları ve ABD (1919-1921)", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, İnönü Savaşları'nın 100 Yıl Dönümü Özel Sayısı, 2021, s. 121-144.
- KIYANÇ, Sinan, "1957 Türkiye Suriye Krizi'nin Analizi", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 10, 2022, s. 209-236.
- KÖSE, İsmail, "ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın (6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlanmış Olduğu Kitapçık", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 44, 2014, s. 131-155.

V. İnternet Adresleri

- ABD Dışişleri Bakanlığı, <https://history.state.gov/departmenthistory/people/foster-john-watson/> (Erişim Tarihi: 11.10.2020).
- ABD Dışişleri Bakanlığı, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1919Parisv01/persons/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).
- Heatts, J. Dorothy, "Footnote to Cicero", https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol1no4/html/v01i4a06p_0001.htm/ (Erişim Tarihi: 11.09.2020).
- OSS, OSS Personel Files - RG 226 ENTRY 224, <https://www.archives.gov/files/iwg/declassified-records/rg-226-oss/personnel-database.pdf/> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

Extended Abstract

Allen W. Dulles is one of the important names in US history. After taking a break from his service in the Vienna representation of the USA, which he started during the First World War, he ended with the Director of Central Intelligence (DCI). After the USA's participation in the war, the USA Vienna representation was moved to Sweden (Bern), which remained neutral. Dulles continued to work as an intelligence officer at the Bern representation. Dulles, who attended the Paris Peace Conference where the world order was reshaped, became one of the names close to the US President Woodrow Wilson. After the war, Dulles, who was the assistant of High Commissioner Mark Lambert Bristol in Istanbul for a while, was the chief of the US Near East Bureau. After this assignment, he became a lawyer at the Sullivan & Cromwell law firm under the management of his older brother, John Foster Dulles. During this duty, he visited many countries in Europe and met many heads of state, including Adolf Hitler. Dulles, who once again assumed an official duty with the Second World War, conducted the operations of the US intelligence agency OSS (The Office of Strategic Service) in Europe. After the Second World War, he worked in the newly established Central Intelligence Agency CIA with his successes within the OSS, and served as the Director of Central Intelligence (DCI) between 1953-1961. The most notable years of Allen W. Dulles were experienced during the years of his brother John Foster Dulles' State Department. During this time, the two brothers left their mark on the history of the United States thanks to the joint policies of the CIA-Department of State. In these years, one of the most violent periods of the Cold War, the Dulles brothers played an active role in the course of the war with the covert operations they carried out in many countries.

Allen W. Dulles was born on April 7, 1893 in Watertown, New York. The Dulles family had fled Ireland in 1778, where anti-Protestants were imprisoned, and settled in South Carolina. Her mother was the daughter of John Watson Foster, who briefly held the post of Secretary of State. Allen W. Dulles was one of the five children of a religious presbyterian father and a mother who closely followed the developments in the world as well as the USA. Allen W. Dulles grew up in a home where people who would play important roles in US history hosted dinners. He had the opportunity to witness the developments in the world with his older brother John Foster during his travels to Europe with his

mother.

Allen W. Dulles graduated from Princeton University. He completed his law education at George Town University during the years he was the chief of the US Near East Bureau under the guidance of his older brother John Foster. After serving as the chief of the US Near East Bureau, he joined the Sullivan & Cromwell law firm, which is a partner of the country's leading and older brother John Foster. Thus, like his older brother John Foster, Allen gained a great reputation in the country as a lawyer as well as his official duties. The fame of the Dulles brothers soon surpassed the United States and reached Europe.

Allen W. Dulles' official duties are fragmented. The striking factor in these duties is their connection with Turkey. The focus of the study is to determine Dulles' place in the history of Turkey during these missions. Dulles started his ten-year career, which was the first part of his official duty, by passing the Foreign Ministry exam in 1916, as a secretary at the Vienna representation, the capital of the Austro-Hungarian Empire. With the outbreak of the First World War, he collected intelligence information in his representative office, which moved to Switzerland (Bern), which remained neutral. This assignment of Allen W. Dulles caused him to be appointed to Bern once again during the Second World War, this time as a senior intelligence officer. Allen W. Dulles managed to become one of the names that influenced the course of the war with this task during the Second World War.

The Paris Peace Conference (January 18, 1919 - January 21, 1920) was a great experience for Allen W. Dulles. He also witnessed the shaping of the fate of many countries in Paris, where the new world order was discussed after the First World War. Allen W. Dulles, who was assigned to Berlin for a short time after the Paris Peace Conference, was appointed to Istanbul as the assistant of High Commissioner Mark Lambert Bristol. During the days of the National Struggle, this task in Istanbul was influential in the steps he would take years later. Dulles was among the US bureaucrats who realized how important Turkey was during the years of the National Struggle. He argued that the USA should be more interested in the region. He believed that the US should step out of the shadow of Britain in its regional policies. Dulles, who was brought to the head of the Near East Bureau after his duty in Istanbul, got to know the Middle East for four years and met many names. He was among the names who advocated the ratification of the Turkish-American Lausanne Treaty by the US Senate and the start of US-Turkey relations. This attitude of Dulles drew the reaction of the Armenian lobby in the USA.

Allen W. Dulles was extremely pragmatic. For him, Turkey's position was extremely important for US interests. Because of this importance, the interests of the country should not be allowed to be destroyed by lobbying activities. This idea, which Dulles supported, was defeated in the USA, the US Senate did not

accept the Turkish-American Lausanne Treaty, and the relations between the two countries could only begin in 1927. When Dulles became head of the CIA, he found the environment to put his ideas to life. During the CIA Presidency, he gave importance to relations with Turkey. As a reflection of this, he stated to the worried US bureaucrats after the May 27, 1960 Coup that the steps taken in Turkey should not allow the deterioration of relations.

Allen W. Dulles, who wrote his memoirs during his retirement years, generally preferred to tell the years of the Second World War. It is clear that these years were extremely memorable for Dulles. The CIA archives of the State Department and the US Central Intelligence Agency, where Dulles worked to determine his influence on the history of Turkey, offer a rich content. The Library of the Turkish Historical Society also includes the correspondence of Allen W. Dulles during his Istanbul and Near East Bureau chiefship. In addition to these archives, many works have been written about Allen W. Dulles due to his popular personality. In these works, the Turkish part was skipped with only a few sentences. However, Turkey has an important place in Dulles' memoirs. From the last days of the Ottoman Empire, Dulles witnessed the birth of the Turkish Republic and its transition to a multi-party system, meeting with the coup d'état. In the study, the memories of Allen W. Dulles about Turkey are discussed. In this context, the first study about Dulles's place in Turkish history is presented by considering archival documents and first-hand sources that will illuminate the period, as well as research works.

EKLER

EK1. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) 5 Mayıs 1960 Tarihli Toplantısında CIA Başkanı Allen W. Dulles'in 27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesinde Meydana Gelen Olaylar Hakkında Yaptığı Bilgilendirme

836 Foreign Relations, 1958-1960, Volume X

360. Editorial Note

A small anti-government protest took place outside NATO headquarters in Istanbul on May 2 at the beginning of the NAC Ministerial Meeting. The protest was quickly dispersed by Turkish security forces. On May 3, the Turkish Government relieved the Commander in Chief of Turkish Ground Forces, General Cemal Gursel, of his position.

Allen Dulles reported as follows to the National Security Council on the situation in Turkey at the 433d Meeting of the NSC on May 5:

"Mr. Dulles believed the situation in Turkey was becoming more normal, with the army firmly in control of public order. However, the leaders of the Republican People's Party (Inonu's Party) are apprehensive of the future to such an extent they have discussed asylum in the U.S. Embassy with U.S. representatives. It has been reported that the government party is split regarding the oppressive measures being carried out against Inonu's party. One hundred thirty of the 409 representatives of the government party are said to be opposed to these repressive measures." (Memorandum of discussion; Eisenhower Library, Whitman File, NSC Records)

361. Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State

Ankara, May 6, 1960, 5 p.m.

2477. Foreign Minister Zorlu called for me at 1645 May 5. We talked alone for 45 minutes. It was not quite clear why he had called me (I had just attended his lunch for visiting NATO group). However, we discussed present situation. I gathered following:

1. All Turkey is quiet.

2. General Inonu is beginning be worried by course events. He had expected tremendous public support for the student demonstrations. The masses did not rally round. Turk people are beginning sense that demonstrations and disorder time NATO Conference are causing loss foreign respect for Turkey. They are seeing matters clearly and more un-

Source: Department of State, Central Files, 782.00/5-660. Confidential; Priority. Repeated to Istanbul, Izmir, and Iskenderun. Transmitted in two sections.

EK 2. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) 24 Mayıs 1960 Tarihli Toplantısında CIA Başkanı Allen W. Dulles'in 27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesinde Meydana Gelen Olaylar Hakkında Yaptığı Bilgilendirme

Turkey 843

ish Government imposed strict new curfews in Ankara. In telegram 2673 from Ankara, May 23, Warren reported that he had been in daily contact with the Chief of the Turkish Army Staff who insisted that the army was non-political and would continue to support the Government of Turkey. (Department of State, Central Files, 782.00/5-2360)

Turkey's continuing political unrest was discussed at the May 24 meeting of the National Security Council. In a survey of significant world developments affecting U.S. national security, Allen Dulles summarized the situation in Turkey:

"Turning to Turkey, Mr. Dulles reported that tension between the government and the opposition was a continuing danger. The personal feud between Inonu and Premier Menderes had now become a constitutional crisis. Student demonstrations had increased and non-students were now joining in the rioting. Even some military personnel is participating in the demonstrations. There appears to be considerable antagonism between the Turkish police and Turkish military forces. The Turkish Army is divided, with senior officers inclined to remain loyal to the government and lower level officers divided between the government and the opposition. Premier Menderes apparently does not realize the extent of discontent. Mr. Dulles believed that the Turkish situation would deteriorate further and that it was even possible that the army would eventually take over." (Memorandum of discussion; Eisenhower Library, Whitman File, NSC Records)

Dulles again brought up the political crisis in Turkey on May 25 during an OCB discussion of a proposed Operations Plan for Turkey:

"Mr. Dulles (CIA) stated that, in view of the 'really disturbing' political situation in Turkey, he desired the Board be on record as having discussed the implications of current events. He requested an evaluation from Mr. Jones. Mr. Jones gave an assessment of developments as reported by Embassy Ankara, which was supplemented by Mr. Merchant who said the question really is whether there is more than meets the eye. Mr. Merchant thought Ambassador Warren had shown 'admirable initiative' and taken effective influencing action on the spot. Mr. Gray said he judged it was State's position that the employment of the 'assets represented on the OCB' did not appear to be required at this time.

"There followed a brief discussion of Mr. Riddleberger's observation that he and Mr. Dillon would soon have to make a decision on the Turkish request for additional defense support for 1960 and cited the political problems which could result. He also noted the substantial reduction in the illustrative figures proposed for fiscal 1961. Mr. Merchant wondered whether the sharp decline for FY 61 might be cushioned by having an increase for FY 60 appear to Turkey as within the FY 61 sum.

"Mr. Dulles then requested another assessment by Embassy Ankara of short and long-term political and economic developments. He believed it important to have an assessment of the attitude of the Turkish army. Mr. Merchant suggested that as the Embassy had already been asked for assessment on several subjects, it would be preferable to wait before the Board addressed itself to this question. It was decided

844 Foreign Relations, 1958–1960, Volume X

the Board would again discuss Turkey in about three weeks and ask Mr. Jones to summarize the assessments from the field.”

Informal notes on the discussion at the May 25 meeting are in Department of State, OCB Files: Lot 61 D 385, M/OP Informal Notes 1960. A copy of the Operations Plan discussed and approved at the May 25 meeting is *ibid.*: Lot 62 D 430, Turkey.

The Government of Turkey was overthrown by a military coup on May 27. Most of the members of the government, together with the leadership of the Democratic Party and President Bayar, were arrested in Ankara. Prime Minister Menderes and Finance Minister Polatkan, who were away from the capital on a tour, were arrested later in the day while attempting to escape from Turkey by car. In telegram 2743 from Ankara, May 27, Ambassador Warren reported:

“In unusually well organized coup Turkish military forces took over government 0400 May 27 apparently without serious opposition and loss only about 50 lives Ankara. President Bayar, President GNA Koraltan, members Cabinet, Chief Staff Erdulhun taken into protective custody. Ankara, Istanbul, Izmir quiet; no discernible organized opposition. At this juncture, Embassy believes revolt motivated by purely internal considerations; no evidence any anti-Americanism. On contrary, member Military Council assured Embassy this morning of Turkish Armed Forces friendship for USA and desire fulfill all Turkey’s international commitments, especially NATO and CENTO.” (*ibid.*, Central Files, 782.00/5–2760)

A provisional government was announced on May 28. General Cemal Gursel, former Commander in Chief of Turkish Ground Forces, assumed the positions of Prime Minister, President of the Republic, and Chairman of the National Unity Committee of military officers who had planned the coup and would supervise the operations of the new government. Gursel pledged the new government to work for a quick return to democracy and announced that the leaders of the former government would be placed on trial for corruption.

On May 28, Melih Esenbel, Turkish Ambassador in the United States, informed Under Secretary of State Dillon that the new government intended to honor all Turkey’s existing commitments. Dillon indicated to the Ambassador that the United States might prefer, as in other similar cases, to continue relations as usual without a formal announcement. A memorandum of Dillon’s conversation with Esenbel is *ibid.*, 782.00/5–2860.

The United States granted recognition to the new Government of Turkey on May 30.

EK 3. Allen W. Dulles 1920'li Yıllar

EK 4. Allen W. Dulles'in CIA Başkanlığı Yılları

